

МЕТА І ЗАДАЧІ ДИСЦИПЛІНИ ” СОЦІАЛЬНА ЕКОЛОГІЯ”, ЇЇ МІСЦЕ В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ.

1.1. Місце дисципліни в навчальному процесі.

Процеси інтеграції і диференціації наукового знання перетворюють сучасну екологію з біологічної дисципліни в одну з наук про людину. Наукові, етичні та філософські проблеми сучасної екології переконливо свідчать, що подальший розвиток суспільства і природи як самостійних систем є неможливим. Соціальна екологія є новим науковим напрямком, який дає можливість вивчення глобальної соціоєкосистеми, яка розвивається за специфічними, соціоприродними законами. При вивченні “ Соціальної екології” студенти актуалізують знання основ природничих наук та екології, одержані у середній школі, спираються на знання, одержані при вивченні античної філософії, філософської антропології та релігієзнавства. За структурно - логічною схемою учбового процесу курс “Соціальна екологія” викладається на першому курсі, готуючи студентів до вивчення соціальної філософії, російської філософії, етики.

1.2. Мета викладання дисципліни.

Здорове і гармонійне навколишнє середовище є предметом одного з основних прав людини. Сучасна інтеграція України в систему європейських держав потребує не лише економічної стабільності, а й гарантування екологічної безпеки, питання якої складають важливий пласт філософії екології. Екологічна безпека суспільства нерозривно пов'язана з рівнем культури і вихованості людей у цьому суспільстві. Екологічна культура є однією з головних засад безпечного майбутнього нашої планети, однією з основ розбудови і національного прогресу України. Регуляторами динамічної цілісності в системі «суспільство-біосфера» мають стати екологічні знання, екологічне мислення, екологічна свідомість, екологічна відповідальність, які є складовими екологічної культури. Сучасна екологічна ситуація вимагає від системи освіти нового рівня екологічних знань, екологічної культури. На Четвертій Конференції міністрів “Навколишнє середовище для Європи” в м.Оргусі (Данія) була підписана 35 державами, в тому числі Україною, Конвенція про доступ до інформації, участі громадськості в процесі прийняття рішень і доступ до правосуддя з питань, що стосуються навколишнього середовища. Болонський процес також вимагає підвищення ролі університетів в формуванні екологічної культури, упровадженні екологічної освіти і виховання населення. Соціальну екологію вважають теоретичною базою для охорони природи і раціонального використання природних ресурсів. Викладання курсу “Соціальна екологія” дає можливість науково обґрунтованого інформування населення про стан довкілля, сприяє формуванню екологічної свідомості та екологічної культури студентської молоді, втіленню системних уявлень про навколишнє середовище та зв'язки у біосфері у діяльність майбутніх спеціалістів.

Мета вивчення дисципліни.

Відповіді на питання, які стоять перед соціальною екологією, стосуються кожного члена суспільства. Від нинішнього покоління залежить науковий і філософський пошук нових засад діяльності людини в природі, відповідальність за збереження довкілля.

Метою вивчення курсу «Соціальна екологія» є підвищення екологічної грамотності, формування екологічного мислення й екологічної культури. Подолання екологічної кризи залежить від трансформації способу буття людей. Проблеми екології, екополітики, біоетики складають значну частину нових перспективних напрямків досліджень – глобалістики та практичної філософії.

Молоді спеціалісти повинні свідомо оцінювати всі багатосторонні зв'язки між природою і суспільством, враховувати і прогнозувати віддалені наслідки їх порушення. Вивчення курсу дозволить застосовувати набуті екологічні знання в майбутній професійній діяльності, роботі з інформацією про стан екологічної безпеки в Україні, сприятиме вихованню соціально-екологічної культури та поведінки кожного члена суспільства, усвідомленій участі в прийнятті та реалізації рішень щодо впливу на довкілля і запобігання його можливих негативних наслідків.

Студент повинен знати:

- закономірності функціонування соціоєкосистем;
- принципи соціальної екології;
- сутність принципів географічного детермінізму та геополітики;
- провідні ідеї вчення В.І.Вернадського про біосферу та ноосферу;
- концепцію ноосфери Тейяра де Шардена;
- провідні ідеї етичних концепцій А.Швейцера та О.Леопольда;
- зміст Закону України “Про охорону навколишнього природного середовища” та інших нормативних документів.

Студент повинен вміти:

- порівнювати провідні ідеї вітчизняних та зарубіжних дослідників щодо системи “суспільство – природа”; працювати з джерелами інформації з екологічної проблематики.
- висвітлювати соціокультурні аспекти та етичні проблеми екології; наводити докази єдності живого та довкілля;
- аналізувати риси глобальної екологічної кризи, її причини та можливі шляхи подолання;
- наводити докази впливу духовного занепаду людства на розвиток глобальної екологічної кризи;
- висвітлювати екологічні проблеми України та Одещини;
- характеризувати основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки;

2. СТРУКТУРА КУРСУ І ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ

2.1. СТРУКТУРА ЗАЛІКОВОГО КРЕДИТУ КУРСУ

№ теми	Назви модулів і тем	Всього годин	
		Лек-ції	Семі-нари
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ І. Природа, людина, суспільство.		8	8
1	Вступ. Екологія як наука та її роль у сучасному суспільстві. Сучасна екологія як інтегративна наука. Об'єкт, предмет, методи, основні етапи розвитку соціальної екології. Становлення теоретичних основ соціальної екології. Г.І. Швейц про нову екологічну політику.	2	-
2	Тема 1. Довкілля життя: природне й антропогенне. Природа як об'єкт пізнання. Людина як частина природи та її протилежність. Історичні етапи розвитку взаємин людини та природи. Вплив довкілля на людину. Основні поняття та закони екології. Біосфера як область взаємодії суспільства та природи.	2	2
3	Тема 2. Людство і середовище його існування. Природа як сукупність об'єктивних умов існування людства. Роль природного довкілля у формуванні етносу. Народна екологічна культура. Антеїзм українського народу. Проблема екологічного етногенезу у філософії (Л.М.Гумільов, Л.І. Мечников).	2	2
4	Тема 3. Проблема майбутнього системи «суспільство-природа» в теоріях суспільного розвитку. Футурологічні концепції екологічного напрямку (мальтузіанство, неомальтузіанство, екоалармізм, технооптимістична течія). Російський космізм. Ідеї видатних діячів російського космізму:	2	4

	В.Ф.Одосвського, В.В.Докучаєва, М.І.Умова, М.Ф.Федорова, К.Е.Цюлковського, М.Г.Холодного, О.Л.Чижевського.		
	ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II. Методологічні і концептуальні основи пізнання біосфери.	6	6
5	Тема 4. Вітчизняна традиція в соціальній екології. Вчення В.І.Вернадського про біосферу. Єдність живого і довкілля як онтологічна засада вчення про біосферу. Структура біосфери. Роль живої речовини у формуванні біосфери. Еволюція біосфери та антропогенної діяльності. Людська діяльність як геологічна сила і чинник екологічних проблем.	2	2
6	Тема 5. Концепція ноосфери та її сучасний розвиток. Тейяр де Шарден “Феномен людини”. Ноосфера як “мисляча оболонка Землі”. Гіпотеза Геї-Землі. М.М. Моїсєєв, А.Л. Яншин, М.Ф. Реймерс про ноосферу.	2	2
7	Тема 6. Біосфера – глобальна екосистема. Біосфера – глобальна екосистема. Антропогенний вплив на біосферу. Антропогенне забруднення біосфери: основні джерела, масштаби і наслідки. Екологічна безпека людини. Військова руйнація біосфери. Еколого-соціальні наслідки війни. Збереження біорізноманіття - шлях до оптимізації соціоекосистем. Моделювання в соціальній екології. Наукова та суспільна діяльність Римського клубу. К. Мак -Люен про “Глобальне селище”.	2	2
	ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ III. Біосфера і людина .	8	8
8	Тема 7. Місце екологічних проблем серед глобальних проблем людства. Глобальні проблеми людства. К.Лоренц про глобальні проблеми людства. Вплив глобалізації на процес формування еко - майбутнього. Екологічний тероризм.	1	2
9	Тема 8. Соціокультурні аспекти екологічної кризи. Філософія екологічної кризи. Причини розвитку екологічної кризи. Релігійні та культурні причини екологічної кризи. Феномен природокористування та екологічна свідомість. Правові засади природокористування. Наукові основи раціонального природокористування. Екологічні кризи та катастрофи антропогенного походження. Чорнобильська аварія. Сучасна екологічна ситуація в Україні. Глобальна екологічна криза та наука. А.Печчеї про шляхи вирішення глобальних проблем.	2	2
10	Тема 9. Природа як цінність. Екологічна і глобальна етика. Біологічна етика в системі практичної філософії. Агресивно-споживчий та любовно-творчий типи особистості. Принципи “нового гуманізму”(А. Печчеї). “Благоговіння перед життям” (А.Швейцер). Погляди Р.Атфільда, М.О.Бердяєва, Е.Калленбаха, Д.Чираса, Б.Коммонера, Ролстона Ш Холмса, А.Гора та ін. Олдо Леопольд: концепція етики Землі. «Біосферна етика» Ф.Я.Шипунова. Справедливість як рівність поколінь (Дж.Ролз)	2	2
11	Тема 10. Екологічна культура. Екологічна освіта та виховання. Екологічна філософія. Інтеграція природничо-наукового та соціогуманітарного знання в формуванні екологічної свідомості. Принципи екологічної освіти і виховання. Екологічна свідомість та екологічна культура. Екологічне мистецтво.	2	2
12	Тема 11. Етапи розвитку міжнародного екологічного руху. Екологічна політика: співробітництво і боротьба. Національний шлях до еколого-збалансованого розвитку. Концептуальні засади сучасного екологізму. Міжнародні екологічні організації та програми. Міжнародні конференції ООН (Стокгольм, Ріо-де-Жанейро, Йоханесбург). Стратегія екорозвитку суспільства. Екологічна діяльність політичних партій. Екологічне інформаційне забезпечення. Міжнародне співробітництво України в галузі охорони довкілля. Національний шлях до еколого-збалансованого розвитку.	1	-
Усього годин		22	22

2.2. ПРОГРАМА КУРСУ.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I. Природа, людина, суспільство.

Вступ. Екологія як наука та її роль у сучасному суспільстві.

Сучасна екологія як інтегративна наука. Основні поняття та закони екології. Об’єкт, предмет, методи, основні етапи розвитку соціальної екології. Становлення теоретичних основ соціальної екології. Г.І. Швейцер про нову екологічну політику.

Тема 1. Довкілля життя: природне й антропогенне. Природа як об’єкт пізнання.

Людина як частина природи та її протилежність. Історичні етапи розвитку взаємин людини та природи. Вплив довкілля на людину. Біосфера як область взаємодії суспільства та природи.

Тема 2. Людство і середовище його існування. Природа як сукупність об’єктивних умов існування людства.

Роль природного довкілля у формуванні етносу. Проблема екологічного етногенезу у філософії (Л.М.Гумільов, Л.І. Мечников). Традиції природокористування. Народна екологічна культура. Антеїзм українського народу.

Тема 3. Проблема майбутнього системи «суспільство-природа» в теоріях суспільного розвитку.

Футурологічні концепції екологічного напрямку (мальтузіанство, неомальтузіанство, еколармізм, технооптимістична течія). Російський космізм. Ідеї видатних діячів російського космізму: В.Ф.Одосвського, В.В.Докучаєва, М.І.Умова, М.Ф.Федорова, К.Е.Цюлковського, М.Г.Холодного, О.Л.Чижевського.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II. Методологічні і концептуальні основи пізнання біосфери.

Тема 4. Вітчизняна традиція в соціальній екології. Вчення В.І.Вернадського про біосферу.

Єдність живого і довкілля як онтологічна засада вчення про біосферу. Структура біосфери. Роль живої речовини у формуванні біосфери. Походження й еволюція біосфери. Людська діяльність як геологічна сила і чинник екологічних проблем.

Тема 5. Концепція ноосфери та її сучасний розвиток.

Тейяр де Шарден “Феномен людини”. Ноосфера як “мисляча оболонка Землі”. Концепція ноосфери та її сучасний розвиток. В.І.Вернадський, М.М. Моїсєєв, А.Л. Яншин, М.Ф. Реймерс про ноосферу. Концепція Геї-Землі (Дж.Лавлок, Л.Маргуліс).

Тема 6. Біосфера – глобальна екосистема.

Біосфера – глобальна екосистема. Антропогенний вплив на біосферу. Антропогенне забруднення біосфери: основні джерела, масштаби і наслідки. Екологічна безпека людини.
Військова руйнація біосфери. Еколого-соціальні наслідки війни.
Збереження біорізноманіття - шлях до оптимізації соціоекосистем.
Моделювання в соціальній екології. К. Мак -Люен про “Глобальне селище”.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ III. Людина і біосфера.

Тема 7. Місце екологічних проблем серед глобальних проблем людства. Глобальні проблеми людства. К.Лоренц про глобальні проблеми людства.

Вплив глобалізації на процес формування еко - майбутнього. Екологічний тероризм.

Тема 8. Екологічна криза та шляхи її подолання.

Соціокультурні аспекти екологічної кризи.

Філософія екологічної кризи. Причини розвитку екологічної кризи. Релігійні та культурні причини екологічної кризи. Феномен природокористування та екологічна свідомість. Наукові основи раціонального природокористування. Правові засади природокористування.

Екологічні кризи та катастрофи антропогенного походження. Чорнобильська аварія. Сучасна екологічна ситуація в Україні.

Глобальна екологічна криза та наука. Наукова та суспільна діяльність Римського клубу. А.Печчеї про шляхи вирішення глобальних проблем.

Тема 9. Природа як цінність. Екологічна і глобальна етика.

Біологічна етика в системі практичної філософії. Агресивно-споживчий та любовно-творчий типи особистості. Принципи “нового гуманізму”(А. Печчеї). “Благоговіння перед життям”(А.Швейцер). Погляди Р.Атфільда, М.О.Бердяєва, Е.Калленбаха, Д.Чираса, Б.Коммонера, Ролстона III Холмса, А.Гора та ін. Олдо Леопольд: концепція етики Землі. «Біосферна етика» Ф.Я.Шишунова. Справедливість як рівність поколінь (Дж.Ролз).

Тема 10. Екологічна культура. Екологічна освіта та виховання. Екологічна філософія. Інтеграція природничо-наукового та соціогуманітарного знання в формуванні екологічної свідомості. Концептуальні засади сучасного екологізму. Принципи екологічної освіти та виховання. Екологічна свідомість та екологічна культура. Екологічне мистецтво.

Тема 11. Етапи розвитку міжнародного екологічного руху. Екологічна політика: співробітництво і боротьба. Національний шлях до еколого-збалансованого розвитку.

Концептуальні засади сучасного екологізму. Міжнародні екологічні організації та програми. Міжнародні конференції ООН (Стокгольм, Ріо-де-Жанейро, Йоханесбург). Стратегія екорозвитку суспільства. Екологічна діяльність політичних партій. Екологічне інформаційне забезпечення. Міжнародне співробітництво України в галузі охорони довкілля. Національний шлях до еколого-збалансованого розвитку.

3. Література :

3.1. Основна:

1. Бачинський Г.О. Основи соціоекології.-К.: Вища школа, 1995.
2. Білявський Г.О., Фурдуй Р.С., Костіков І.Ю. Основи екології: Підручник для ВНЗ.- К.: Либідь, 2004.- 408 с.
3. Борейко В.Е. Прорыв в экологическую этику.- К., Логос.- 202 с.
4. Воронков Н. А. Экология общая, социальная, прикладная: Учебник для студентов высших учебных заведений. Пособие для учителей. - М.: Агар, 1999. - 424 с.
5. Гардашук Т.В. Екологічна політика та екологічний рух: сучасний контекст. - К.,2000.- С.11-32
6. Глобальные проблемы современности. М., 1990.
7. Горелов А..А. Экология: Учеб. пособие. - М.: Центр , 2002.
8. Гиленок Ф.И. Ускользающее бытие.- М., 1994.- С.161-200.
9. Джигирей В. С., Сторожук В. М., Яцюк Р.А. Основи екології та охорона навколишнього середовища.- Л.: Афіша, 2000.
10. Дмитренко І.А. Екологічне право України. К.: 2001.
11. Запольский А.К., Салюк А.І. Основи екології: Підручник / за ред. К.М. Ситника.- 2-ге вид., допов. І переробл.- К.: Вища шк., 2004.- 382 с.
12. Екологія: dtv-Атлас: Пер. с 4-го нім. вид. / Гайнріх Д., Гергт М.- К., 2001.- 287 с.
13. Закон України про охорону навколишнього природного середовища. - К., 1991.
14. Земля у рівновазі. Екологія і людський дух / Гор Альберт, пер. з англійської.- К.: Інтелсфера, 2001.- 404 с.
15. Злобін Ю.А., Кочубей Н.В. Загальна екологія: Навчальний посібник. - Суми: ВТД “Університетська книга”, 2003.- 416 с.
16. Иванова Т.В. Экологические ценности в общественном сознании // Вопросы психологии.- 1999.- №3.- С. 83-88.
17. Йоселиани А.Д. Экологические проблемы сквозь призму религии.// Философские науки.- 2000.- № 1.- С.148-155.
18. Канак Ф. Г.Сковорода про єдність з природою як прикмету людського Буття // Григорій Сковорода: образ мислителя. - К.:1997
19. Кисельов М.М., Канак Ф.М. Національне буття серед екологічних реалій. - К.:2000.
20. Кисельов М. Екологічна свідомість українців: традиція та сьогодення.// Вісник НАН України. - 1999.- № 7-8.
21. Кисельов М.М., Деркач В.Л., Толстоухов А.В. та ін. Концептуальні виміри екологічної свідомості. - К.,2003.- С.167-202
22. Комаров В.Д. Социальная экология: Философские аспекты / Л.: Наука, 1990.- 212 с.
23. Косай Е.А. Социальная экология Человек в городской среде // Социально-гуман. Знания.- 2000.- № 1.- С.116-131.
24. Круть И.В., Забелин И.М. Очерки представлений о взаимоотношении природы и общества. – М., 1988.
25. Крисаченко В.С. Екологічна культура: теорія і практика. – К.: Заповіт, 1996.
26. Крисаченко В.С. Людина і біосфера: основи екологічної антропології. – К.: Заповіт, 1998.- С.632-649.
27. Крисаченко В.С., Хилько М.І. Екологія. Культура. Політика: Концептуальні засади сучасного розвитку.-К.: Знання України,2002.-598с.
28. Кучерявий В.П. Екологія. Вид.2-е.- Львів.: 2001.
29. Лоренц К. Се человек // Агрессия.- М., 1994.
30. Лосев А.В., Провадкин Г.Г. Социальная экология: Учеб. пособие для вузов/Под ред. В. И. Жукова.- М.: ВЛАДОС,1998.-312 с.
31. Людина і довкілля. Антологія: у 2-х кн./ Упорядник В.С. Крисаченко.- К.: Заповіт, 1995.
32. Медоуз Д. и др. Пределы роста. М., 1991.
33. Мороз С.А. Історія розвитку біосфери Землі: У 2-х кн. – К.: Заповіт, 1996.
34. Моисеев Н.Н. Человек и ноосфера. М., 1990.
35. Назарук М.М. Основи екології та соціоекології. Навчальний посібник.-Львів: Афіша,2000.- 256с.

36. Національна доповідь України про гармонізацію життєдіяльності суспільства у навколишньому природному середовищі. Спец. Видання до 5-ї Всеєвроп. Конф. Міністрів навколишнього середовища "Довкілля для Європи". - К., 2003.- 128с.
37. Ноосфера: духовний мир человека. Л., 1986.
38. Основы экологии и охрана окружающей природной среды: Учеб. пособие для вузов / Батлук В.А.- Л.: Афіша, 2001.
39. Повестка дня на XXI век /Agenda 21/ - [http:// www. ecoline.ru/ books/agenda21/](http://www.ecoline.ru/books/agenda21/). – Рус. текст предоставлен ООН.
40. Програма дій "Порядок денний на XXI століття". - К.: Інтелсфера, 2000.- 360 с.
41. Реймерс Н.Ф. Надежды на выживание человечества: концептуальная экология. М., 1992.
42. Салтовський О.І. Основи соціальної екології: Навчальний посібник. - Київ: Центр навчальної літератури, 2004.- 382 с.
43. Сидоренко Л.І. Сучасна екологія. Наукові, етичні та філософські ракурси: Навч. посібник.- К.: Вид.ПАРПААН,2002.- 152с.
44. Стейкий екологічно безпечний розвиток і Україна: Навч. посібник/ Ф.В.Вольвач, М.І. Дробноход, В.Г.Дюканов та ін. За ред. М.І. Дробнохода.- К.,2002.- С.8-45
45. Хилько М.І. Екологічна політика.- К., 1999.-С.200-224.
46. Хёсле В. Философия и экология. М., 1994.
47. Экология: dtv-Атлас: Пер. с 4-го нем. изд. / Гайрих Д., Гергт М.- К., 2001.- 287 с.
48. Этническая экология. – М.: 1991

3.2. Додаткова література для самостійної роботи:

1. Алимов А.А., Случевский В.В. Век XX: экология и идеология. Л., 1988.- 109 с.
2. Аткин Р. Этика экологической ответственности// Глобальные проблемы и общечеловеческие ценности.- М., 1990.- С.203-207.
3. Бердяев Н.А. Человек и машина // Философия творчества, культуры и искусства. М., 1994.
4. Бердяев Н.А. Философия свободы. Смысл творчества.- М., 1989.- С. 293-325.
5. Білявський Г.О., Падун М. М., Фурдуй Р.С. Основи загальної екології.-К.: Либідь, 1993.
6. Бровдій В.М., Гаца О.О.Екологічні проблеми України (проблеми ноогеніки).- К.: НПУ, 2000.
7. Вернадский В.И. Биосфера и ноосфера. М., 1989.
8. Вернадский В.И. Живое вещество. М., 1978.
9. Вернадский В.И. Несколько слов о ноосфере.- М., 1994. – 198 с.
10. Вернадский В. И. Философские мысли натуралиста. - М.: Наука, 1988.
11. Гириенко Ф.И. Экология. Цивилизация. Ноосфера.- М., Наука, 1987.-180 с.
12. Гумилев Л.Н. Биосфера и импульсы сознания // Природа.- 1978.- № 12.- С. 97- 105.
13. Гумилев Л.Н. Этногенез и биосфера Земли. - Л.: Гидрометеоиздат,1990.-528 с.
14. Гумилев Л.Н. Этносфера: история людей и история природы. – М., 1993.
15. Гумилев Л.Н. Конец и вновь начало.- М., 1997.
16. Дьомкін В.О. Вступ до екологічної політики. - К., 2001.- С.7-78
17. Инэда К. Экологическая проблематика в контексте буддизма // Глобальные проблемы и общечеловеческие ценности.- М., 1990.- С.289-308
18. Калликотт Б. Азиатская традиция и перспективы экологической этики: пропедевтика // Глобальные проблемы и общечеловеческие ценности.- М., 1990.- С.308-328
19. Калмыков А. Введение в экологическую психологию. Курс лекций. [http:// 21 next.capital.ru](http://21next.capital.ru)
20. Камю А. Бунтующий человек. М., 1990.- С.360.
21. Лебак К. Страшили на стене. Притча, касающаяся манипуляций человеческой жизнью // Глобальные проблемы и общечеловеческие ценности.- М., 1990.- С.169-188.
22. Леви - Брюль Л. Сверхъестественное в первобытном мышлении.- М., 1994. - С.177-223.
23. Леопольд О. Календарь песчаного графства. М.,1983.
24. Маркович Данило Ж. Социальная экология: Монография.- М., 1997.-436 с.
25. Мень А. История религии: В поисках Пути, Истины и Жизни: В 7 т.- М., 1991.- Т.1.- С. 85-130.
26. Марков Ю.Г. Социальная экология.- Новосибирск: 1986.- 172 с.
27. Мечников Л.И. Цивилизации и великие исторические реки // Географическая теория развитых современных обществ. - М., 1995.
28. Мойсеев Н.Н. Экология и ноосфера // Экология и жизнь.- 1999.- № 3.- С.10-11.
29. Ноосфера и художественное творчество./ М., Наука, 1991.- 279 с.
30. Одум Ю. Основы экологии.- М., 1975.
31. Печчеи А. Человеческие качества. – М., 1985.
32. Ролстон III Холмс. Существует ли экологическая этика?// Глобальные проблемы и общечеловеческие ценности.- М., 1990.- С. 258-288.
33. Серебряков В.В. Основы екології.-К.: Знання-Прес, 2001.
34. Смит Р.Л. Наш дом планета Земля: (Полемические заметки об экологии человека): Сокр. пер. с англ. - М.: Мысль,1982.
35. Соколова З.П. Животные в религиях.- СПб., 1998.- 288 с.
36. Тайлор Э.Б. Первобытная культура.- М., 1989.- С.121-176; 355-388.
37. Тейяр де Шарден П. Феномен человека. М., 1973.
38. Тойнби А. Постигание истории. М., 1991.
39. Уайт Л. Исторические корни нашего экологического кризиса // Глобальные проблемы и общечеловеческие ценности.- М., 1990.- С.188-202.
40. Україна – зона екологічного лиха: Рекомендаційний бібліографічний покажчик / Науковий ред. В.А.Дьяков.- Одеса, ОДНБ ім. Горького.-1993.
41. Швейцер А. Благоговение перед жизнью. М., 1992.
42. Шпенглер О. Закат Европы. М., 1993.- Т.1.
43. Экология. Природа-Человек-Техника: Учеб. для вузов/Акимова Т. А., Кузьмин А.П., Хаскин В.В.-М.,2001.-343 с.
44. Экологические проблемы городов и рекреационных зон: Сб. науч. ст./ ОЦНТЭИ.- Одесса,1999.-388с.

Тема	Години
<p>ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I. Природа, людина, суспільство.</p> <p>Семінар 1. Довкілля життя: природне й антропогенне.</p> <p>Не то, что мните вы, природа: Не слепок, не бездушный лик – В ней есть душа, в ней есть свобода, В ней есть любовь, в ней есть язык... Ф.И.Тютчев</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Природа як світ. Людина як частина природи та її протилежність. 2. Історичні етапи розвитку взаємин людини та природи. 3. Г.І. Швєбс про нову екологічну політику. <p style="text-align: center;">Основна література:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Комаров В.Д. Социальная экология. Философские аспекты.- Л.,1990.- С.1-67 2. Назарук М.М. Основи екології та соціоекології. Навчальний посібник.-Львів: Афіша,2000.- С.10-28. 3. Основи соціоекології/ За ред. Г.О. Бачинського.- К., 1995.- С.38-45 4. Салтовський О.І. Основи соціальної екології: Навчальний посібник. - Київ: Центр навчальної літератури, 2004.- С. 20-73. 5. Сидоренко Л.І. Сучасна екологія. Наукові, етичні та філософські ракурси: Навч. посібник.- К.: Вид.ПАРАПАНА,2002.- С.66-83. <p style="text-align: center;">Додаткова література:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Воронков Н. А. Экология общая, социальная, прикладная: Учебник для студентов высших учебных заведений. Пособие для учителей. - М.: Агар, 1999. - 424 с. 2. Глобальные проблемы и общечеловеческие ценности /М.: Прогресс,1990.- 495 с. 3. Экология: dtv-Атлас: Пер. с 4-го нем. изд. / Гайнрих Д., Гергт М.- К., 2001.- 287 с.Печчеи А. Человеческие качества. – М., 1985. <p>Семінар 2. Людство і середовище його існування. Природа як сукупність об'єктивних умов існування людства.</p> <p>Люди скоряються законам Природи, навіть коли діють проти них. І.В. Гете</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Взаємодія довкілля та людини. Становлення теоретичних основ соціальної екології. 2. Основні поняття та закони екології. 3. Біосфера як область взаємодії суспільства та природи. Феномен природокористування. Наукові основи раціонального природокористування. 4. Футурологічні концепції екологічного напрямку (мальтузіанство, неомальтузіанство, екоалармізм, технооптимістична течія). <p style="text-align: center;">Основна література:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Комаров В.Д. Социальная экология. Философские аспекты.- Л.,1990.- С.60-118 2. Назарук М.М. Основи екології та соціоекології. Навчальний посібник.-Львів: Афіша,2000.- 256с. 3. Основи соціоекології/ За ред. Г.О. Бачинського.- К., 1995.- С.38-45 4. Салтовський О.І. Основи соціальної екології: Навчальний посібник. - Київ: Центр навчальної літератури, 2004.- С. 159-181. 5. Сидоренко Л.І. Сучасна екологія. Наукові, етичні та філософські ракурси: Навч. посібник.- К.: Вид.ПАРАПАНА,2002.- С.30-50. 6. Сафранов Т.А. Екологічні основи природокористування: Навчальний посібник для студентів ВНЗ.- Львів: "Новий Світ- 2000",2003.- С.17-23,С.198-205. 7. Фромм Э. Иметь или быть?/ Пер с англ.- М., 1986.- С.23-25, С.192. <p style="text-align: center;">Додаткова література:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Воронков Н. А. Экология общая, социальная, прикладная: Учебник для студентов высших учебных заведений. Пособие для учителей. - М.: Агар, 1999. - 424 с. 2. Глобальные проблемы и общечеловеческие ценности /М.: Прогресс,1990.- 495 с. 3. Круть И.В., Забелин И.М. Очерки представлений о взаимоотношении природы и общества. – М., 1988. 4. Экология: dtv-Атлас: Пер. с 4-го нем. изд. / Гайнрих Д., Гергт М.- К., 2001.- 287 с. 5. Печчеи А. Человеческие качества. – М., 1985. <p style="text-align: center;">Семінар 3. Екологія і етнос.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Роль природного довкілля у формуванні етносу. Екологічна культура українського етносу. Антеїзм та кордоцентризм українського народу. 2. Проблема екологічного етногенезу у філософії (Л.М.Гумільов). 3. Вітчизняна традиція в екології. Російський космізм. Л.І. Мечников про вплив водних ресурсів на розвиток цивілізації. 4. Ідеї видатних діячів російського космізму: В.Ф.Одєєвського, В.В.Докучаєва, М.І.Умова, М.Ф.Федорова, К.Е.Ціолковського, М.Г.Холодного, О.Л.Чижевського. <p style="text-align: center;">Основна література:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Воронков Н. А. Экология общая, социальная, прикладная: Учебник для студентов высших учебных заведений. Пособие для учителей. - М.: Агар, 1999. - 424 с. 1. Горелов А.А. Экология: Учеб.пособие.- М.:Центр, 2002. 	2

2. Гумилев Л.Н. Этногенез и биосфера Земли.-Л., 1990.- 526 с.
3. Мечников Л.И. Цивилизация и великие исторические реки.- М.: 1995.- 461 с.
4. Чижевский А.Л. Земное эхо солнечных бурь.- М.,1980.
5. Шлекин С.И. Русский космизм.- М., 2000.

Додаткова література:

1. Гумилев Л.Н. Биосфера и импульсы сознания // Природа.- 1978.- № 12.- С. 97- 105.
2. Гумилев Л.Н. Этногенез и биосфера Земли. - Л.: Гидрометеоздат,1990.-528 с.
3. Гумилев Л.Н. Этносфера: история людей и история природы. – М., 1993.
4. Гумилев Л.Н. Конец и вновь начало.- М., 1997.
5. Канак Ф. Г.Сковорода про єдність з природою як прикмету людського Буття // Григорій Сковорода: образ мислителя.- К.:1997
6. Кисельов М.М., Канак Ф.М. Національне буття серед екологічних реалій. - К.:2000.
7. Лоренц К. Се человек // Агрессия.- М., 1994.
8. Соколова З.П.Животные в религиях.- СПб., 1998.- 288 с.
9. Тайлор Э.Б. Первобытная культура.- М., 1989.- С.121-176; 355-388.
10. Этническая экология. – М.: 1991

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II. Методологічні і концептуальні основи пізнання біосфери.

Семінар 4. Природа як об'єкт пізнання. Вчення В.І.Вернадського про біосферу.

1. Єдність живого і довкілля як онтологічна засада вчення про біосферу.
2. Структура біосфери.
3. Роль живої речовини у формуванні біосфери.
4. Еволюція біосфери та антропогенної діяльності. Людська діяльність як геологічна сила і чинник екологічних проблем. Біосфера та ноосфера.

Основна література:

1. Вернадский В.И. Биосфера и ноосфера. М., 1989.
2. Вернадский В.И. Живое вещество. М., 1978.
3. Вернадский В.И. Несколько слов о ноосфере.- М., 1994. – 198 с.
4. Вернадский В. И. Философские мысли натуралиста. - М.: Наука, 1988.
5. Гиренок Ф.И. Экология. Цивилизация. Ноосфера.- М., Наука, 1987.- 180 с.
6. Запольский А.К., Салюк А.И. Основы экологии: Підручник / за ред. К.М. Ситника.- 2-ге вид., допов. і переробл.- К.: Вища шк., 2004.- С. 24-47.

Додаткова література:

1. Гиренок Ф.И. Ускользающее бытие.- М., 1994.- С.161-200.
2. Мороз С.А. История развития биосферы Земли: У 2-х кн. – К.: Заповіт, 1996.
3. Моисеев Н.Н. Путь к очевидности. Расставание с простотой.- М.: Изд-во АГРАФ,1998.- 228 с.
4. Моисеев Н.Н. Человек и ноосфера. М., 1990
5. Моисеев Н.Н. Экология и ноосфера // Экология и жизнь.- 1999.- № 3.- С.10-11.

Семінар 5. Концепція ноосфери та її сучасний розвиток.

1. П. Тейяр де Шарден “Феномен людини”. Ноосфера як “мисляча оболонка Землі”.
2. Концепція ноосфери та її сучасний розвиток. В.І.Вернадський, М.М. Моїсєєв, А.Л. Яншин, М.Ф. Реймерс про ноосферу.
3. Концепція Геї-Землі (Дж.Лавлок, Л.Маргуліс).

Основна література:

1. Кисельов М.М., Деркач В.Л., Толстоухов А.В. та ін. Концептуальні виміри екологічної свідомості. - К.,2003.-С.242-268.
2. Маркович Д. Социальная экология: Монография.- М., 1997.-436 с.
3. Марков Ю.Г. Социальная экология.- Новосибирск: 1986.- 172 с.
4. Моисеев Н.Н. Человек и ноосфера. М., 1990.- С.
5. Моисеев Н.Н. Экология и ноосфера // Экология и жизнь.- 1999.- № 3.- С.10-11.
6. Тейяр де Шарден П. Феномен человека. М., 1973.- С.150,171-172.
7. Толстоухов А.В. Постіндустріальний світ: обриси еко-майбутнього// Людина в лабіринті перспектив.- К.: ПАРАПАН,2004.-С.6-23

Додаткова література:

1. Бердяев Н.А. Человек и машина // Философия творчества, культуры и искусства. М., 1994.
2. Бердяев Н.А. Философия свободы. Смысл творчества.- М., 1989.- С. 293-325.
3. Салтовський О.І. Основы соціальної екології: Навчальний посібник. - Київ: Центр навчальної літератури, 2004.- С.117-132
4. Сидоренко Л.І. Сучасна екологія. Наукові, етичні та філософські ракурси: Навч. посібник.- К.: Вид.ПАРАПАН,2002.- С. 110-121.

Семінар 6. Місце екологічних проблем серед глобальних проблем людства.

Подібно до того, як буває хвороба тіла, буває також хвороба способу життя. Демокрит.

1. Біосфера – глобальна екосистема. Збереження біорізноманіття - шлях до оптимізації соціоекосистем. Військова руйнація біосфери. Еколого-соціальні наслідки війни.
2. Глобальні проблеми людства. К.Лоренц про глобальні проблеми людства.

3. Моделювання в соціальній екології. К. Мак -Люен про "Глобальне селище".
4. Вплив глобалізації на процес формування еко-майбутнього.

Основна література:

1. Джигирей В. С., Сторожук В. М., Яцюк Р.А. Основи екології та охорона навколишнього середовища.- Л.: Афіша, 2000.- С.36-43.
2. Злобін Ю.А., Кочубей Н.В. Загальна екологія: Навчальний посібник. - Суми: ВТД "Університетська книга", 2003.- 416 с.
3. Кисельов М.М., Деркач В.Л., Толстоухов А.В. та ін. Концептуальні виміри екологічної свідомості. - К.,2003.-С.218-268
4. Лоренц К.Восемь смертных грехов цивилизации //Вопросы философии.-1992.-№ 3.-С.40-42;С.51-52.

Додаткова література :

1. Глобальные проблемы современности./ М., 1990.-
2. Горелов А.А. Экология: Учеб. пособие. - М.: Центр , 2002.
3. Назарук М.М. Основи екології та соціоекології. Навчальний посібник.- Львів: Афіша,2000.- С.163-182.
4. Екологія: dtv-Атлас: Пер. с 4-го нім. вид. / Гайнріх Д., Гергт М.- К., 2001.- 287 с.
5. Экология. Природа – Человек - Техника: Учеб. для вузов/Акимова Т. А., Кузьмин А.П., Хаскин В.В.- М.,2001.-343 с.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ III. Біосфера і людина.

Семинар 7. Соціокультурні аспекти екологічної кризи. Екологічна криза та шляхи її подолання.

"Якби на цій землі - та знов
Творити випало людину,
Чи захотів би Саваоф
Місити глину?"
(А. Глушак)

1. Філософія екологічної кризи. Причини розвитку екологічної кризи.
2. Релігійні та культурні причини екологічної кризи.
3. Порівняльна характеристика західного та східного типу ставлення людини до природи. Екофільна та екофобна культура.
4. Глобальна екологічна криза та наука. Наукова та суспільна діяльність Римського клубу.
5. А.Печчеї про шляхи вирішення глобальних проблем.

Основна література:

1. Атфилд Р. Этика экологической ответственности// Глобальные проблемы и общечеловеческие ценности.- М., 1990.- С.203-207.
2. Національна доповідь України про гармонізацію життєдіяльності суспільства у навколишньому природному середовищі. Спец. Видання до 5-ї Всеєвроп. Конф. Міністрів навколишнього середовища " Довкілля для Європи ".- К.,2003.- 128с.
3. Печчеї А. Человеческие качества. – М., 1985.-С.40-43,83-86,117-181.
4. Павленко А.Н. «Экологический кризис» как псевдопроблема // Вопросы философии.- 1992.-2002.- № 7.- С. 66-79.
5. Смит Р.Л. Наш дом планета Земля: (Полемические заметки об экологии человека): Сокр. пер. с англ.- М.: Мысль,1982.
6. Уайт Л. Исторические корни нашего экологического кризиса// Глобальные проблемы и общечеловеческие ценности.- М., 1990.- С.188-202.

Додаткова література :

1. Бачинський Г.О. Основи соціоекології.-К.: Вища школа, 1995.
2. Білявський Г.О., Фурдуй Р.С., Костіков І.Ю. Основи екології: Підручник для ВНЗ.- К.: Либідь, 2004.- 408 с.
3. Злобін Ю.А., Кочубей Н.В. Загальна екологія: Навчальний посібник. - Суми: ВТД "Університетська книга", 2003.- 416 с.
4. Салтовський О.І. Основи соціальної екології: Навчальний посібник. - Київ: Центр навчальної літератури, 2004.- С.6-18
5. Сидоренко Л.І. Сучасна екологія. Наукові, етичні та філософські ракурси: Навч. посібник.- К.: Вид.ПАРАПАН,2002.- С.97-105

Семинар 8. Феномен природокористування та екологічна свідомість.

1. Наукові основи раціонального природокористування. Правові засади природокористування.
2. Антропогенне забруднення біосфери: основні джерела, масштаби і **наслідки**. Екологічна безпека людини.
3. Екологічні кризи та катастрофи антропогенного походження. Чорнобильська аварія.
4. Сучасна екологічна ситуація в Україні.

Основна література:

1. Джигирей В. С., Сторожук В. М., Яцюк Р.А. Основи екології та охорона навколишнього середовища.- Л.: Афіша, 2000.- С.36-43.
2. Злобін Ю.А., Кочубей Н.В. Загальна екологія: Навчальний посібник. - Суми: ВТД "Університетська книга", 2003.
3. Кисельов М.М., Деркач В.Л., Толстоухов А.В. та ін. Концептуальні виміри екологічної свідомості. - К.,2003.-С.128-157
4. Хиггинс Р. Седьмой враг. Человеческий фактор в глобальном кризисе //Глобальные проблемы и общечеловеческие ценности.- М., 1990.- С. 26-75
5. Экологические проблемы городов и рекреационных зон: Сб. науч. ст./ ОЦНТЭИ.- Одесса,1999.-388с.

Додаткова література :

- 1 Глобальные проблемы современности./ М., 1990.-
- 2 Горелов А.А. Экология: Учеб. пособие. - М.: Центр , 2002.
- 3 Назарук М.М. Основи екології та соціоекології. Навчальний посібник.- Львів: Афіша,2000.- С.163-182.
- 4 Экология: dtv-Атлас: Пер. с 4-го нм. вид. / Гайнріх Д., Гергт М.- К., 2001.- 287 с.
- 5 Экология. Природа – Человек - Техника: Учеб. для вузов/Акимова Т. А., Кузьмин А.П., Хаскин В.В.-М.,2001.-343 с.

Семінар 9. Біологічна етика в системі практичної філософії. Екологічна і глобальна етика.

1. “Благоговіння перед життям” (А.Швейцер).
2. Погляди Р.Атфілда, М.О.Бердяєва, Е.Калленбаха, Д.Чираса, Б.Коммонера, Ролстона III Холмса, А.Гора, Г.Йонаса та ін.
3. Олдо Леопольд: концепція етики Землі .
4. Справедливість як рівність поколінь (Дж.Ролз)

Основна література:

1. Атфілд Р. Этика экологической ответственности// Глобальные проблемы и общечеловеческие ценности.- М., 1990.- С.203-207.
2. Борейко В.Е. Прорыв в экологическую этику.- К., Логос.- 202 с.
3. Йонас Г. Наука как персональный опыт//Человек.-1999.- № 4.-С.112
4. Коммонер Б. Замыкающийся круг. Природа, человек, технология. - Гидрометеиздат-1974.- 276с.
5. Леопольд О. Календарь песчаного графства. М.,1983.
6. Марков Б.В. Разум и сердце. СПб., 1993.
7. Печчеи А. Человеческие качества. – М., 1985.
8. Мень А. История религии: В поисках Пути, Истины и Жизни: В 7 т.- М., 1991.- Т.1.- С. 85-130.
9. Ролз Дж. Теорія справедливості.-К.: Вид-во Соломії Павличко “Основи”,2001.- 822 с.
10. Ролстон III Холмс. Существует ли экологическая этика?// Глобальные проблемы и общечеловеческие ценности.- М., 1990.- С. 258-288.
11. Швейцер А. Культура и этика.- М., 1973.-С.305-308, С. 314-316

Додаткова література :

1. Волошин М. Путиами Каина./ Собр. соч.- М., 1990.
2. Кисельов М.М. Біологічна етика в системі практичної філософії// Практична філософія.- № 1.- 2000.- С.166-175.
3. Лосев А.В., Провадкин Г.Г. Социальная экология: Учеб. пособие для вузов/Под ред. В. И. Жукова.- М.: ВЛАДОС,1998.-312 с.
4. Лоренц К. Се человек // Агрессия.- М., 1994.
5. Печчеи А. Человеческие качества. – М., 1985.

Семінар 10. Екологічна свідомість та екологічна культура. Екологічна освіта та виховання.

Cogito ergo sum.

Р. Декарт

1. Екологічна філософія. Інтеграція природничо-наукового та соціогуманітарного знання в формуванні екологічної свідомості.
2. Принципи екологічної освіти та виховання.
3. Екологічне інформаційне забезпечення.
4. Екологічна свідомість та екологічна культура.
5. Екологічне мистецтво.

Основна література:

1. Иванова Т.В. Экологические ценности в общественном сознании // Вопросы психологии.- 1999.- №3.- С. 83-88.
2. Иоселиани А.Д. Экологические проблемы сквозь призму религии.// Философские науки.- 2000.- № 1.- С.148-155.
3. Кисельов М.М., Деркач В.Л., Толстоухов А.В. та ін. Концептуальні виміри екологічної свідомості. - К.,2003.-С.128-141.
4. Кисельов М. Екологічна свідомість українців: традиція та сьогодення.// Вісник НАН України. - 19998.- № 7-8.
5. Салтовський О.І. Основи соціальної екології: Навчальний посібник. - Київ: Центр навчальної літератури, 2004.- С.132-148.
6. Сидоренко Л.І. Сучасна екологія. Наукові, етичні та філософські ракурси: Навч. посібник.- К.: Вид.ПАРАПАН,2002.- С.136-141.
7. Назарук М.М. Основи екології та соціоекології. Навчальний посібник.-Львів: Афіша,2000.- 256с.

Додаткова література :

1. Білявський Г.О., Фурдуй Р.С., Костіков І.Ю. Основи екології: Підручник для ВНЗ.- К.: Либідь, 2004.- С. 256-260,281-286.
2. Земля у рівновазі. Екологія і людський дух / Гор Альберт, пер. з англійської.- К.: Інтелсфера, 2001.- 404 с.
3. Крисаченко В.С. Екологічна культура: теорія і практика. – К.: Заповіт, 1996.
4. Крисаченко В.С. Людина і біосфера: основи екологічної антропології. – К.: Заповіт, 1998.- С.632-649.

5. Крисаченко В.С., Хилько М.І. Екологія. Культура. Політика: Концептуальні засади сучасного розвитку.-К.: Знання України,2002.-598с.
6. Ноосфера: духовный мир человека. Л., 1986.
7. Ноосфера и художественное творчество./ М., Наука, 1991.- 279 с.

Семинар 11. Етапи розвитку міжнародного екологічного руху. Екологічна політика: співробітництво і боротьба. Національний шлях до еколого-збалансованого розвитку.

1. Концептуальні засади сучасного екологізму.
2. Міжнародні екологічні організації та програми.
3. Міжнародні конференції ООН (Стокгольм, Ріо-де-Жанейро, Йоханесбург). Стратегія екорозвитку суспільства.
4. Екологічна діяльність політичних партій.
5. Міжнародне співробітництво України в галузі охорони довкілля. Національний шлях до еколого-збалансованого розвитку.

Основна література:

1. Гардашук Т.В. Екологічна політика та екологічний рух: сучасний контекст. - К.,2000.- С.11-32
2. Кисельов М.М., Деркач В.Л., Толстоухов А.В. та ін. Концептуальні виміри екологічної свідомості. - К.,2003.-С.218-268
3. Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні.1996.- К: Вид. Расвського,1998.-96 с.
4. Програма дій “ Порядок денний на ХХІ століття”.- К.: Інтелсфера, 2000.- 360 с.
5. Салтовський О.І. Основи соціальної екології: Навчальний посібник. - Київ: Центр навчальної літератури, 2004.- 382 с.
6. Сидоренко Л.І. Сучасна екологія. Наукові, етичні та філософські ракурси: Навч. посібник.- К.: Вид.ПАРАПАН,2002.- 152с.

Додаткова література :

1. Дьомкін В.О. Вступ до екологічної політики. - К., 2001.- С.7-78
2. Крисаченко В.С., Хилько М.І. Екологія. Культура. Політика: Концептуальні засади сучасного розвитку.-К.: Знання України,2002.-598с.
3. Реймерс Н.Ф. Надежды на выживание человечества: концептуальная экология. М., 1992.
4. Стійкий екологічно безпечний розвиток і Україна: Навч. посібник/ Ф.В.Вольвач, М.І. Дробноход, В.Г.Дюканов та ін. За ред. М.І. Дробнохода.- К.,2002.- С.8-45
5. Хилько М.І. Екологічна політика.- К., 1999.-С.200-224.

5.Питання для повторення курсу та самостійної роботи.

Модуль 1 .

1. Сучасна екологія як інтегративна наука. Об'єкт, предмет, методи, основні етапи розвитку соціальної екології та її роль у сучасному суспільстві.
2. Становлення теоретичних основ соціальної екології.
3. Природа, людина, суспільство. Г.І. Швєбс про нову екологічну політику.
4. Екологічний моніторинг навколишнього середовища. Мети, задачі, об'єкти дослідження. Моделювання в екології. Діяльність Римського клубу.
5. Людина як частина природи та її протилежність.
6. Історичні етапи розвитку взаємин людини та природи.
7. Народна екологічна культура. Антеїзм українського народу. Традиції природокористування.
8. Роль природного довкілля у формуванні етносу.
9. Російський космізм.
10. Особистість і аналіз діяльності Л.І.Мечнікова.
11. Особистість Л.М. Гумільова, аналіз його етнографічних робіт. Концепція екологічного етногенезу.
12. Особистість О.Л. Чижевського й аналіз його діяльності.
13. Вітчизняна традиція в соціальній екології.

Модуль 2

1. Вчення В.І.Вернадського про біосферу.
2. Структура біосфери. Роль живої речовини у формуванні біосфери. Еволюція біосфери та антропогенної діяльності.
3. Біосфера – глобальна екосистема.
4. Біосфера як область взаємодії суспільства та природи.
5. Антропогенне забруднення біосфери: основні джерела, масштаби і наслідки.
6. Тейяр де Шарден “Феномен людини”.
7. Ноосфера як “мисляча оболонка Землі”. Фактори формування ноосфери: Відмінність у розумінні ноосфери у концепціях В.І.Вернадського та Тейяра де Шардена.
8. Концепція ноосфери та її сучасний розвиток.
9. Гіпотеза Геї-Землі. М.М. Моїсєєв, А.Л. Яншин, М.Ф. Реймерс про ноосферу.

Модуль 3

1. Філософія екологічної кризи. .
2. Мище екологічних проблем серед глобальних проблем людства.
3. Оптимізація взаємовідносин людини і біосфери. Проблеми охорони та раціонального використання природних ресурсів. Збереження біорізноманіття.
4. Наукові основи раціонального природокористування. Тенденція екологізації науки.
5. Екологічна безпека людини.
6. Соціальні аспекти екологічної кризи.

7. Проблема майбутнього системи «суспільство-природа» в теоріях суспільного розвитку.
  8. Релігійні та культурні причини екологічної кризи.
  9. Еколого-соціальні наслідки війни.
  10. Екологічне право. Правове регулювання екологічних відносин. Екологічна злочинність. Види екологічних злочинів.
  11. А.Печчеї про новий гуманізм.
  12. Екологічна і глобальна етика.
  13. “Благоговіння перед життям” (А.Швейцер).
  14. Олдо Леопольд: концепція етики Землі .
  15. Агресивно-споживчий і любовно-творчий типи особистості. Принципи екологічного гуманізму.
  16. Екологічна освіта та виховання.
  17. Порівняльна характеристика західного та східного типу ставлення людини до природи. Екофільна та екофобна культура. Екологічна культура.
  18. Екологічна філософія.
  19. Екологічне мистецтво.
  20. Екологічна ідеологія. Екологічна діяльність політичних партій.
  21. Етапи розвитку міжнародного екологічного руху. Міжнародні екологічні організації та програми.
  22. Міжнародні конференції ООН (Стокгольм, Ріо-де-Жанейро, Йоханесбург). Концепція сталого розвитку. Поняття про стратегію сталого розвитку.
  23. Стратегія екорозвитку суспільства. Особливості екологічного суспільства.
  24. Від “Велесової книги” до Чорнобилю (екологічні проблеми України). “Зелена Україна”: національний шлях до еколого-збалансованого розвитку.
  25. Державне управління в галузі природокористування.
  26. Екологічне інформаційне забезпечення.
  27. Міжнародне співробітництво України в галузі охорони довкілля.
- 6. РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЩО ПРИСВОЮЮТЬСЯ СТУДЕНТАМ.**

Змістові модулі		Усього балів за теми	Усього балів за модуль
Змістовий модуль I			0 - 30
Природа, людина, суспільство.	Тема 1	0-5	5
	Тема 2	0-5	10
	Тема 3	0-5	15
	Тема 4	0-15	30
Змістовий модуль II			0 - 30
Методологічні і концептуальні основи пізнання біосфери.	Тема 1	0-10	10
	Тема 2	0-10	20
	Тема 3	0-10	30
Змістовий модуль III			0 - 40
Біосфера і людина.	Тема 1	0-10	10
	Тема 2	0-10	20
	Тема 3	0-10	30
	Тема 4	0-10	40
Підсумкове оцінювання			0 - 100

100- 90 – відмінно
89 – 75 – добре
74 – 50 задовільно
49 – 25 незадовільно з можливим повторним складанням.
24 – 0 – незадовільно з обов’язково повторним курсом.

МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ

Знання студентів оцінюються за наступними напрямками:

1. Опитування на лекціях та семінарських заняттях.
2. Тестовий контроль знань змістовного модулю
3. Робота над індивідуальними завданнями.

Методичне забезпечення з боку кафедри

7. Україна – зона екологічного лиха: Рекомендаційний бібліографічний покажчик / Науковий ред. В.А.Дьяков.- Одеса, ОДНБ ім. Горького.-1993.
8. Електронна хрестоматія до курсу “Соціальна екологія” / упорядник Ф.А.Тихомирова.- Одеса, 2004

Ресурси Інтернет

1. Калмыков А. Введение в экологическую психологию. Курс лекций.
[http:// 21 next.capital.ru/ECOPSY/AK000000.htm](http://21next.capital.ru/ECOPSY/AK000000.htm)
2. Общественный экологический Internet-проект Ecolife: - [http:// www. ecolife.org.ua](http://www.ecolife.org.ua)
3. Повестка дня на XXI век /Agenda 21/
[http:// www. ecoline.ru/ books/agenda21/](http://www.ecoline.ru/books/agenda21/). – Рус. текст предоставлен ООН.
4. [http://www. philosophy.ru /library](http://www.philosophy.ru/library)
5. <http://5406833.812.ru> (подборка материалов по социальной экологии)
6. <http://www.spbgu.ru.php> (подборка материалов по социальной экологии СПбГУ)
7. <http://shubin.newmail.ru/Ecology.htm>
8. <http://www.sufism.ru/barzah/main.htm> (российский космизм)
9. <http://philsci.univ.kiev.ua/biblio/> (философская библиотека КНУ, первоисточники)
10. http://www.auditorium.ru/magazines/Social_humanitarian/Sgz99-2/6.htm

10. Додатки

11. Тематика рефератів.

1. Предмет соціальної екології. Її зв'язок із глобальною екологією, екологією людини, екологією культури.
2. Місце екології в сучасній культурі.
3. Концепція ноосфери та її розвиток.
4. Біосфера і ноосфера в контексті соціальної екології.
5. Роль природи в розвитку суспільства.
6. Людина та природа: основні етапи розвитку взаємин.
7. Біосоціальна природа людини.
8. Екологічні кризи, їхні причини.
9. Релігійні аспекти екологічної проблеми.
10. Тварини в релігіях.
11. Соціальні аспекти екологічної проблеми.
12. Екологія та економіка: єдність та суперечливості.
13. Концепція коеволюції та гармонізація відносин людини та природи.
14. Основні концепції соціальної екології.
15. Проблеми екологічної етики.
16. Принципи екологічного гуманізму.
17. Особливості екологічної культури.
18. Порівняльна характеристика західного та східного типу ставлення людини до природи. Екофільна та екофобна культура.
19. Екологія та здоров'я людини.
20. Ноосфера та художня творчість.
21. Екологічне право та права тварин.
22. Екологія та політика. Національні та міжнародні екологічні організації та програми.
23. Демографічні аспекти екологічної проблеми.
24. Міжнародні конференції по проблемам екології та їхні рішення.
25. Сутність концепції екологічного ризику. Поняття екологічної кризи.
26. Поняття про забруднення навколишнього середовища, класифікація і стисла характеристика антропогенних забруднень.
27. Екологічні принципи охорони людини і природи.
28. Екологічна злочинність. Види екологічних злочинів.Правове регулювання екологічних відносин.
29. Стратегія екорозвитку суспільства.. Поняття про стратегію сталого розвитку.
30. Шлях від “Велесової книги” до Чернобилю.
31. Антеїзм та кордоцентризм українського народу.
32. Екологічні проблеми України. Державне управління в галузі природокористування.
33. Екологічний моніторинг навколишнього середовища. Мета, задачі, об'єкти дослідження.
34. Моделювання в екології. Діяльність Римського клубу.
35. Екологічне сучасне і майбутнє в дзеркалі культури.
36. Екологічна філософія.
37. Екологічне містечтво.